

O fonološkim i morfološkim osobitostima Mulihove Hrane nebeske (1779)

Kuzmić, Boris

Source / Izvornik: **Slovo. Journal of Slavic Languages, Literatures and Cultures.**, 2021, 62, 61 - 71

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:123171>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-09**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

O fonološkim i morfološkim osobitostima Mulihove *Hrane nebeske* (1779)

Boris Kuzmić

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

bkuzmic@ffzg.hr

This article analyses the phonological and morphological features of Juraj Mulih's work *Hrana nebeska* (1779) in order to demonstrate that its language is predominantly based on the literary Croatian Kajkavian dialect. Moreover, the author sheds light on the impact of Stokavian and Chakavian authors on Mulih's language. The study shows that there were non-Kajkavian elements at a phonological level, such as the reflex of schwa (*dan, danas, današni, došastje, lahko, lagle*), reflex of *dj as đ (*rodyakov, narodyene, izhadya, odhadyam, jedinorodyeni, fedyam, tugye*) and the actualization of the second regressive palatalisation of velars (*reczi, pomozi, lezi*). As for morphology, the following features are encountered: voc. sg. m. -e (*Gozpone Bofe, Gozpodine Bofe, jedini Bofe*) and the use of the future tense (*hochu chuvati, hoche pomiluvati, hochefs dati, nehche zgubiti, nechu nigdar oztaviti*).

1. Uvod

Molitvenik Nebeszka hrana vu szveteh jesztvinah: kruhu i vinu, tojeto: pobosneh molitvah, litaniah i popevkah: mleku, i medu, tojeto: katolichanszkom navuku hasznovitom razgovoru, tojeto: na szvetoszt sivlenya, i tak na zadoblenye zvelichenya lyublenom nagovarjanyu posztavlenu... (Zagreb, 1748) isusovca Jurja Muliha (1694–1754) za hrvatsku je filološku povijest, posebice u proučavanju kajkavske stilizacije hrvatskoga jezika, iznimno važno djelo. Taj je molitvenik, jedan od triju Mulihovih najobimnijih djela, izvršio velik utjecaj na sve kasnije molitvenike pisane kajkavskom stilizacijom hrvatskoga jezika (Kolarić 1996: 130), stoga je važno uočiti koje su fonološke i morfološke osobitosti Mulihova jezika utjecale na književnu kajkavštinu u drugoj polovini 18. stoljeća i u prvih trideset godina 19. stoljeća. Posvećen zagrebačkom biskupu Jurju Branjugu, a

tematski zaokružen kalendarom, raznim molitvama, pjesmama i litanijama predstavlja klasični molitvenik namijenjen za privatnu pobožnost i javnu službu Božju. Imao je pet izdanja: 1748., 1778., 1779., 1853. i 1883. Svima je autentičnost sigurna, osim za drugo izdanje čija je autentičnost vjerojatna (Fuček 1994: 144). Samo u prvom izdanju u naslovu pridjev prethodi imenici. Treće se izdanje zove: *Hrana nebezka vu pobosneh molitvah, litaniah, popevkah y lyublenom nagovarjanyu na szvetost sivlenya poztavlena: vszem kerschanzken putnikom vu nebezku domovinu putujuchem szerdcheno preporuchena* (Zagreb, 1779). Mulihova kasnija, tj. novija izdanja molitvenika, pod naslovom *Hrana nebeszka...*, u manjoj su ili većoj mjeri redigirana, a u onima koja su tiskana oko sredine 19. st. i kasnije, primijenjena je i nova grafija (Šojat 1983: 21).

Juraj Mulih je po broju objavljenih djela na kajkavskoj stilizaciji hrvatskoga jezika najplodniji kajkavski pisac u 18. stoljeću (Šojat 1983: 10, Kolarić 1996: 129). Osim toga, poznat je kao vrstan propovjednik, pisac molitvenika, katekizama, pjesmarica, glazbenik, prosvjetni radnik i misionar prozvan imenom *Croatiae gentis apostolus – Apostol hrvatskog naroda* (Šundalić 2000: 516)¹.

Mulih je najviše svojih djela napisao kajkavskom stilizacijom hrvatskoga jezika. U podlozi ondašnjega „kajkavskoga hrvatskoga književnog jezika tadašnji je zagrebački gradski govor“ (Štebih Golub 2013: 221, Šojat 2009: 2). Vrstan proučavatelj stare kajkavske pisane baštine, Antun Šojat, isticao je važnost Zagreba u oblikovanju kajkavske stilizacije hrvatskoga jezika². Istaknuta proučavateljica kajkavske stilizacije hrvatskoga jezika, Barbara Štebih Golub, ističe važan podatak za kajkavske tekstove nastale u 18. stoljeću³.

¹ „Prema dosadašnjim istraživanjima Mulih je zadužio hrvatsku književnu baštinu s 32 naslova (25 ih je nedvojbeno autentičnosti, 6 ih je vrlo vjerojatne autentičnosti, dok je samo jedan naslov dvojben)... Sav je Mulihov književni rad određen katehetskim, pastoralnim i specifično misionarskim djelovanjem, te je stoga moguće njegova djela svrstati u tri kategorije: katekizmi, molitvenici i misijski priručnici ili pjesmarice. Tri njegova najpoznatija i najobimnija djela jesu: katekizam *Posel apoštolski* (1742), katehitički priručnik *Škola Krištuševa* (1744) i molitvenik *Nebeska hrana* (1748)“ (Šundalić 2000: 516).

² „U Zagrebu se skupljaju velikaši i plemići, političari, svećenici, obrtnici i trgovci iz raznih krajeva Hrvatske, naročito kajkavske. Tu je već veoma rano moralo doći do miješanja naših dijalekata i govora i na taj je način stvoren jedan međudijalekatski i iznaddijalekatski razgovorni jezik, različit od bilo kojega seoskoga govora. Kao i pri stvaranju drugih europskih književnih jezika (s rijetkim izuzetcima, kao što je naš današnji književni jezik) taj razgovorni i pismeni jezik bio je u prvom redu jezik viših društvenih slojeva i zbog toga i jezik socijalnoga prestiža“ (Šojat 2009: 2).

³ „Kajkavski hrvatski književni jezik pojedinih razdoblja u svojim je osobinama jednak, odnosno kajkavski pisci pišu standardiziranim jezikom, izbjegavajući dijalektalne osobitosti svojih organskih govora, što je dokazom njegove standardiziranosti i normiranosti“ (Štebih Golub 2013: 222).

Manji broj djela Mulih je pisao za slavonske i ugarske Hrvate ikavštinom na štokavskoj i čakavskoj stilizaciji hrvatskoga jezika (Kolarić 1996: 130). Najiscrpniji istraživač Mulihova života i djela, isusovac Ivan Fuček (1994: 165-167), u kronološkom je katalogu djela Jurja Muliha izdvojio osam Mulihovih knjiga koje nisu pisane kajkavštinom – to su na čakavici *Pripravljanje k spovidi* (1748), *Duhovne mrvice* (1749) i *Duhovne jačke* (1750), a na štokavštini *Pisanica duhovna* (1734, 1754), *Bogoljubne pisme* (1736), *Pobožnost k sv. Ferencu Ksaveriju* (1759), *Duhovna hrana* (1746) i *Abecevice slovinska* (1748).

Ovaj je rad napisan prema trećem izdanju Mulihova molitvenika, koje nije oštećeno ili nepotpuno kao prvo izdanje iz Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, a ono se čuva u Knjižnici rijetkosti Filozofskoga fakulteta u Zagrebu pod signaturom R01 MUL h.

Budući da primjere navodim prema stanju u izvorniku, držim da je zbog lakšega snalaženja i bolje razumljivosti teksta potrebno učiniti kratak odnos između grafema i fonema. Ne navodim sve odnose nego samo one gdje je otežana razumljivost teksta. Foneme navodim unutar kosih zagrada: a) jednografemski odnos – s /š, ž/, f /š, ž/, y /i/, z /s, z/; b) dvografemski odnos: ch /č/, cz /c/, dy, gy /đ/, ly /l/, ny /ń/, fz, sz /s/, fs, sf, ff, ss /š/; c) trografemski odnos: sch /šč/, fch /šč/. Brojevi kod primjera označavaju redni broj stranice u izvorniku.

2. Fonološke osobitosti

Budući da se radi o kajkavskome tekstu, redoviti je refleks *schwa* > *e*. U tekstu ima čitav niz primjera za navedenu pojavu, a ovdje izdvajam samo neke primjere: *vreden* 4, *konecz* 7, *šitek* 7, *šzen* 22, *zpomenek* 42, *menyekrat* 62, *preffesztne* 218, *mefsnik* 300, *legek* 327 i dr. Sekundarno *schwa* > *e* također je zastupljeno brojnim potvrđama, npr. *poszel* 1, *podnefzel* 20, *rekel* 41, *jeřzem* 42, *mogel* 178, *doffel* 276 i dr.

Refleks *schwa* > *a* potvrđuje se u riječima *dan*, *danas*, *danařni*, *dořastje*, *lahko*, *lagle*, npr. *dan* 1, 3, 5, 6, 111, 228, 446, 458, 503, *danas* 1, 5, *danafz* 6, 41, 284, 428, 458, *danaffni* 3, *danaffne* 6, *doffasztje* 124, *lahko* 55, *lagle* 57. Sekundarno *schwa* > *a* ne nalazim u istraženom tekstu. Valja naglasiti da gotovo svi primjeri s refleksom *a* mogu imati i refleks *e*, npr. *denek* 429, *den* 454, *denefz* 144, *lehko* 71, *legle* 66, *legek* 327, ali u tim primjerima ipak je dominantniji refleks *a*. Refleks *a* osobina je štokavskoga i čakavskoga književnog jezika, ali u navedenim riječima u jeziku stare kajkavske književnosti mogući su dubletni oblici (Lukežić 2012: 137).

Refleks schwa > u potvrđuje se prijedlogu vu, npr. vu ime 1, 9, vu predragoj kervi 5, vu miru 8, vu vřzake dobrote 8, vu raju 41, vu te 422 i dr.

Ekavski refleks jata, koji je pretežit, potvrđuje se u predmetku, npr. preporuchen 1, preřzvete 9, nefzu 56, prechizta 196, nefzi 447, 448, korijenu, npr. vekivechni 1, greřno 2, telo 2, verujem 3, grehe 20, befati 270 i dometku, npr. fiveti 6, 184, k muke Kristuřeve 16, k levoj ruke 171, videvřli 178, vumreti 184.

Ikavski refleks *jata* potvrđuje se u riječima *divica*, *divojařtvo*, *divojčica*, *divojka* i izvedenicama glagola *tirati*, npr. *Divicza* 187, *divojactvo* 9, 24, *divojactvu* 204, *divojchicza* 376, *divojke* 147, *divojkih* 413, *pretirani* 259, *pretira* 269, *natiraj* 296, *raztiraj* 418, *zatiral* 457, *tira* 465. Filolog Antun Šojat (2009: 15) o ikavskom refleksu jata u staroj kajkavřtini pisao je u više navrata, a ovdje navodim sljedeće: „Neke se riječi pišu isključivo, ili najčeřće, kako koja, s glasom *i* umjesto *e*: *divojka*, *tirati*, *sim*, *osim* – uvijek samo tako, a najčeřće *i*: *sinokořa* (ali *seno*) pored *senokořa*, *listor* – *lestor* i još pokoja riječ s takvim izmjenjivanjem glasova *e* i *i*.“

Korijen s dvostrukim refleksom jest *děv-*, npr. *Devicze* 5, 9, *Deviczi* 188, *Deva* 188, *devichtvo* 209; *Divicza* 187, *divojactvo* 9, 24, *divojactvu* 204, *divojchicza* 376, *divojke* 147, *divojkih* 413. Za korijen *těr-* ne nalazim nijednu potvrdu s ekavskim refleksom.

Refleks prednjojezičnoga nosnog samoglasnika *ę uvijek je *e*, npr. *ime* 1, *řzveto* 3, *pamet* 4, *priete* 5, *petek* 15, *prijeti* 420.

Slogotvorno *l* izjednačilo se s refleksom *q* > *u*, npr. *řuhke* 4, *řuhku* 20, *řzunchenoga* 83, *řpunechi* 159, *řzuze* 194, *řzuncze* 216, *řuge* 402, *řufnikom* 402; *muke* 4, *put* 4, *ruke* 7, *bude* 185, *budemo* 200, *rukah* 212.

Glasovna sekvenca *er/ər* redovito se označava kao *er*, npr. *kerschankem* 1, *řzerdcza* 2, 6, *kervoloki* 3, *tverdn* 4, *řzmerti* 9, *pervo* 85, *odverni* 192.

Stezanje samoglasnika nalazim u kosim padežima posvojnih zamjenica te povratno-posvojne zamjenice *svoj*, a rijetko u nominativu posvojne zamjenice, npr. *řzvoga* 44, *řzvomu* 137, *moga* 187, *tve miřslenye* 162. Nestegnuti oblici zamjenica, poglavito u kosim padežima, u tekstu su redoviti, npr. *koj* 1, 2, 5, 28, 33, 30, 41, 50, 108, 120, 200, *koja* 112, 403, *koju* 30, 38, 173, *koje* 2, 11, 35, 42, *kojega* 3, 21, 39, *mojega* 2, 4, 7, 20, 187, *mojemu* 20, *tvojega* 4, 7, 39, 52, 174, 402, *tvojemu* 12.

Od samoglasničkih promjena valja istaknuti čestu promjenu *o* > *u*, npr. *tuliko* 2, 403, *imenuvati* 8, *daruvane* 12, *tulikokrat* 14, *kuliko* 182, *daruvati* 439, *obraduvati* 439.

Često se gubi i početno *i-* u primjerima: *zpovedati* 4, 403, *zdihavati* 26, *zpunyeno* 42, *zebraneh* 399, *zebrali* 400, *zkuffava* 463. Rjeđe se čuva, npr. *izpuniti* 53, 54, *izebranu* 375, *izebranemi* 398.

U posvojnoj zamjenici *nyegov* vrlo rijetko se gubi *o* iz sufiksa *-ov*, npr. *nyegvu* 271.

Refleks glasa *dj je *đ* (u pismu *dy* ili *gy*), npr. *rodyakov* 11, *narodyene* 11, *izhadya* 20, *odhadyam* 24, *jedinorodyeni* 33, *fedyam* 41, *tugye* 66. Refleks *đ* osobina je štokavskoga i čakavskoga književnog jezika, a u čakavštini pretežit refleks jest *j* (Lukežić 2012: 289).

Refleks skupa *skj ili *stj redovito je *šč* (u pismu *fch* ili *sch*), npr. *ifchefs* 217, *ifchu* 241; *kerschanzkem* 1, *z milofschum* 2, *profchenye* 6, 243, 298, 402, *pricheshchen* 298.

Sekundarni skup *tj* ne sljubljuje se u glas *č*, npr. *bratji* 16, *poniznozjtjum* 30, *pobofnozjtjum* 30, *tretji* 34, *oblaztjum* 472. Isto tako ne dolazi do promjene skupa *vj* u *vlj*, npr. *zdravja* 12, *kervjum* 11, *lyubavjum* 30, 401, *zdravje* 196, 401.

U sljedećim primjerima ne provodi se premetanje glasa *j* u skupovima *jt* i *jd*, specifičnima za prefigurane oblike glagola *iti*, npr. *vujdem* 2, *dojdem* 2, *dojti* 6, 123, 195, *najdefs* 21, *dojdefs* 34, *pojdemo* 192, *dojdemo* 192, *pojti* 195.

Glas *l* u većini se primjera nije depalatalizirao, npr. *zapelya* 1, *volye* 2, 7, *lyubim* 4, 6, *zadovolychinu* 5, 11, *zemlye* 10, *pondelyek* 11, *kralyicze* 11, *poplyuvana* 175, *zemelyzkoga* 400. Primjeri sa sufiksima *-ljiv*, *-ljen*, *-ljenje* i *-tel* nikada ne dolaze s *l*, npr. *marlivo* 8, 22, *terplivno* 400, *terplivnozti* 488, *blagofzlovljeno* 3, *nerazdeleno* 3, *lyubljeni* 3, 173, *lyubleno* 28, 400, *mifslenye* 5, 21, *zadoblenye* 5, *mifslenya* 7, *terplenye* 5, 43, *fivlenya* 7, *ztvoritel* 3, *nepriatelju* 5, *priatele* 30, *roditele* 30, *zvelichitel* 173, *branitel* 400, *hranitel* 400.

Suglasnik *ń* rijetko se depalatalizira, npr. *danaffni* 3, ali: *chinjenja* 7.

Suglasnik *h* uvijek se čuva, npr. *hoditi* 2, *hvaliti* 6, *hochefs* 10, *grehov mojih* 15, *naffeh grehov* 407, *pogibelih* 407, *pri lyudeh* 408.

Suglasnik *l* redovito se čuva na kraju riječi, npr. *poszel* 1, *nazveztil* 17, *videl* 27, *pazil* 27.

Protetsko *v* potvrđuje se u primjerima: *vuchi* 2, *vure* 6, 9, 25, *vuri* 41, *vucheniku* 41, *vuho* 134, *vuchifs* 270.

Čuva se staro stanje u početnim suglasničkim skupovima *čl-*, *čr-*, *vs-*, npr. *chlovek* 27, 122, 503, *chloveka* 394, *chloveku* 427; *chervek* 447, *chervi* 455, *chervivoga* 459; *vszaki* 1, *vfzega* 2, *vfzakoga* 3, *vfze* 6, 20, *vfzaki* 6. Samo u jednom primjeru nalazim promjenu *vs* > *sv*: *fzvu oblazt* 288.

Promjene *mn > vn*, *tr > dr*, *vl > l*, *vn > n*, *vt > t* i *vz > z* nalazim u primjerima: *vnogemi* 4, *vnogo* 6, *vnogi* 20, *vnogokrat* 178, *guvno* 274; *derchifs* 473, *derchech* 473; *lafže* 3, *ladaj* 8, *oblada* 10, *lafzmi* 374, *lafztovite* 106, *laztovitu* 518, *oblada* 4, 57, 189, *oblazti* 407; *nuternye* 66; *torkeh* 231; *zdigni* 9, 184, *zdignuti* 291, *zdihavanye* 186, 291, *zdihavamo* 299, *zdihavati* 26, 421.

U primjerima *zagovorjenye* 400, *razgovarjati* 415, *odgovarja* 445, *morje* 246, 470, *morju* 472, *zorje* 473 iz *r* izlučena je palatalnost kao dodatno *j*.

Rotacizam nalazimo u primjerima: *morefs* 1, *nigdar* 3, 7, *ter* 4, 6, 31, 269, 400, *ar* 5, *vre* 245, *jur* 291, *moremo* 403, *goder* 416, *morebit* 503.

Druga regresivna palatalizacija velara uglavnom se ne provodi, npr. *kervoloki* 3, *proroki* 13, *mucheniki* 15, *zpovedniki* 16, *delniki* 49, *na defznoj ruki* 171, *našljedniki* 296. Ona se provodi samo u imperativu glagola čija infinitivna osnova završava suglasnikom *g* ili *k*, npr. *reczi* 3, 25, *pomozi* 10, 26, 404, *lezi* 26. Provođenje druge palatalizacije obično pripisujemo štokavskome i čakavskome književnom jeziku.

Jednačenje po mjestu tvorbe: *obrambu* 6, *obramba* 24, 199, *obrambe* 308.

Promjenu *gospodin > gospon* nalazim u primjerima *Gozpona* 8, *Gozponov* 17, *Gozponova* 17, *Gozponu* 18, ali: *Gozpodin* 8, *Gozpodine* 18.

U primjerima *razme* 416, *razmeti* 420 gubi se *u*.

Promjenu *jeden > jen* nalazim u primjeru *jenkrat* 446, ali: *jeden* 56, *jednem* 446.

3. Morfološke osobitosti

U imenica m. i sr. roda u L jd. potvrđuje se mlađi nastavak -u, npr. po grehu 3, na Krifu 20, vu miru 24, vu Raju 41, pri Bogu 341; vu vřzskom dobru 7, po jelu 19, vu mojem nebezkom Kralyeztvu 42, na tvojem Ramenu 173, vu nyegvom Kralyeztvu 179. Jedini primjeri gdje se potvrđuje stari nastavak -e bivših n-osnova m. i sr. roda nalazim u imenica den, npr. vu dne 194. U imenica m. roda u V jd. potvrđuju se nastavci -0 i -e, npr. *o predragi moj Jefus* 2, *o Jefus Zvelichitel moj* 6, *Angel Bosji Chuvar moj* 8, *Otecz nafs* 20, *Gozpone Bofe Lyudztva tvojega Mirovnik! Lyubitel mira y Chuvar Lyubavi* 402, *Dragi moj Putnik* 466, *Gozpodine Bofe* 2, 3, *jedini Bofe* 3, *o jedini Gozpone* 4, *o Gozpodine Jefus Kristus* 42. Nastavak -0 je pretežit, a -e je Mulih „uvezao“ iz drugih dvaju hrvatskih narječja – štokavskoga i čakavskoga.

Kratka množina redovito se čuva, npr. *bichi* 162, *redi* 251, *duhi* 260. U G mn. imenica m. roda potvrđuje se nastavak -ov/-ev, npr. *vekov* 3, *grehov* 23, *priatelov* 49, *szvetczev* 199, 462, *pajdassev* 461. Nastavak -ih potvrđuje se u primjerima

ljudih i *mužih*, npr. *lyudih* 39, 174, 309, *muſih* 315. Nastavak -0 javlja se u primjeru *iz nyegoveh nohet* 77. U D mn. imenica m. roda čuvaju se nastavci -om/-em, npr. *putnikom* 1, *k ſzvetem Patronom* 7, *vſzem dobrochinitelom naſſem ſivem* 19, *ſzuprot vſzem nepriatelom mojem* 23, *Szvetczem tvojem* 2, *lyudem* 32, *ſzuprot ſzadaffnyem krivoverczem* 124. U imenica m. i sr. roda u L mn. potvrđuje se nastavak -eh, npr. *vu vnogeh dobrochineh tvojuh* 31, *po dobreh deleh* 42, *na nebeſzeh* 119, 325, *vu vſzeh mojuh poſzleh* 211, *vu chineh* 312, *po nyegoveh najmeh* 364, *vu vnogeh ſzvetzkeh poſzleh* 464. U istih imenica u I mn. potvrđuje se stari nastavak -i, npr. *z vnogemi grehi* 80, *sakramentumi* 152, *z novemi grehi* 179, *vſzemi ſzveczi* 187, ali daleko je prošireniji nastavak -mi, poglavito u imenica m. roda, npr. *darmi* 4, 9, *nepriatelmi* 9, 24, *Angelmi* 42, *z lyudmi* 194, *ſzlapmi* 246.

Uz brojevni kvantifikator *dva* potvrđuje se oblik dvojine, npr. *dva perzta* 125. Imenice ž. roda, palatalnih i nepalatalnih osnova, u DL jd. imaju dva posve ravnopravna nastavka -e / -i, s time da je prvi nastavak frekventniji, npr. *k muke Kristuffeve* 16, *k Deſznoj Ruke* 171, *k levoj Ruke* 171, *k Blaſenoj Deviczi Marie* 188; *po ztraſſne muke* 4, *po tvoje ſzvete proſſnye* 7, *po zemlye* 10, *vu vſzake dobrote* 8, *vu Bosje miloſche* 17, *vu vere* 111, *vu vutrobe* 112, *vu onoj tzizke* 211, *vu dike nebezke* 297, *vu hrane* 463, *vu oprave* 464; *predragoj tvojoj Materi* 41, *ſzuprotivno pravoj Veri* 64, *k Deſznoj Nogi* 171, *mojoj Duſſi* 211; *po miloſchi* 7, *vu ovoj maſſi* 28, *vu vſzakoju teſkochi* 41, *v pravoj veri* 187, *na deſzne ztrani* 275, *vu Materinzkoju vutrobi* 277. Iz primjera je razvidno da ista riječ može imati oba nastavka. Vokativ imenica ž. roda redovito ima nastavak -a, npr. *o previſzoka iztina* 4, *o vekivechna ſzrecha* 4, *o Gozpa moja* 6, *Zdrava Maria* 20, *Ti odichena y blagoſzlovljena Devicza*, *Gozpa naſſa* 23. U instrumentalu jednine potvrđen je nastavak -um, npr. *opravum* 1, *verum* 4, *prilikum* 4, *Duſſum* 20. U imenica bivših i- osnova u I jd. potvrđuje se nastavak -jum, npr. *keryjum* 1, *krepozttjum* 5, 401, *pomochjum* 7, 50, *lyubavjum* 30.

U genitivu množine imenica ž. roda čuva se nastavak -0, npr. *ſilicz* 22, *duſs* 30, 45, *ruk* 44, *Devicz* 199, *naſzlednicz* 312. U imenica bivših i-osnova potvrđuje se nastavak -ih, npr. *ztvarih* 29, *pogibelih* 34, *rechih* 40, *koztih* 173. Samo u dvama primjerima pronašao sam isti nastavak za imenice glavne promjene, npr. *miloſchih* 30, 43, *divojkih* 413. Dativ množine ima potvrde staroga nastavka -am, npr. *duſſam* 6, 11, 156, *ſzlugam* 6, 49, 404, *ſzluſbeniczam* 49, *pticzam* 480. U lokativu množine čuva se nastavak -ah, npr. *po ztezah* 2, *vu dobrotah* 12, *vu potrebochah* 23, *vu Tvojuh ſzveteh Ranah* 23. U instrumentalu množine čuva se nastavak -ami, npr. *hudobami* 80, *miloſchami* 294, *peldami* 297. U imenica bivših i-osnova čuva se nastavak -mi, npr. *krepozttmi* 97, *zapovedmi* 152, *pomochmi* 406.

Imenica *oči* čuva oblike dvojine, npr. *pred ochima* 31, 414, *ochima* 307. U D potvrđuje se množinski nastavak *-em*, npr. *daj ochem mojem* 44.

Jedini potvrđeni mlađi je oblik lične zamjenice za 1. lice, npr. *ja* 1, 20. Drugi su oblici: DL *meni* 5, 6, 25, 35, 36, 41, 187, I *menum* 41, 417. Za 2. lice jednine izdvaja se: DL *tebi* 2, 4, 6, 36, 41, 406, 433, 446, I *tobum* 22. Za 1. i 2. lice množine može se kazati da vjerno čuvaju staro stanje, npr. D *nam* 14, 33, A *za nafz* 18, L *vu nafz* 17, *pri nafz* 32, 89, I *nad nami* 34, *za vami* 8. Od ličnih zamjenica za 3. lice jednine m. roda potvrđuju se oblici: D *nyemu* 28, 428, L *vu nyem* 34, 429, *po nyem* 254, I *z nyim* 26, a za ž. rod oblici D *nyoj* 20, 428, 430, *joj* 430, L *vu noyj* 171, 429, 468. Od ličnih zamjenica za 3. lice množine potvrđuju se oblici: GL *nyih* 26; D *nyim* 40, 183, 401, A *nye* 21, 44, 183, 286, 400, *nyih* 172; I *za nyimi* 6, *z nyimi* 42.

Povratna zamjenica *se* potvrđena je u D *fzebi* 22 i I *fzobum* 178.

Potvrđeni oblici zamjenica *ovə* i *onə* u N jd. jesu: *ov* 18, 44, 85, 209, 256, *on* 173.

Kategorija posvojnosti za 3. lice jednine redovito se izriče genitivom jednine lične zamjenice za ž. rod, npr. *po nye proffnye* 197, *z nye pobofnum molitvum* 203. U drugim slučajevima vrijedi obrnuta situacija – autor redovito rabi zamjenice *njegov* i *njihov*, npr. *nyegova* 18, *nyegove* 282, *nyihove* 41.

Upitno-odnosna zamjenica za neživo isključivo je *kaj* i njezine izvedenice, npr. *kaj* 10, 26, 35, 36, 156, *nikaj* 75, 231, 232, 242, *nekaj* 172, *zakaj* 175, 180. Zamjenica *što* ne javlja se samostalno nego u oblicima *nifstar* 180, *da fze ne ima fta bojati* 256, *Sta fze bojifs* 472. Genitivni oblik potvrđuje se kao *ničesa*, dativni kao *ničemu*, a instrumentalni kao *čem/ničem*: *iz nichesza* 35, 430, 447, *nichemu* 118, *chem* 179, *nichem* 118.

Nominativ upitno-odnosne zamjenice za živo potvrđuje se primjerom *gdo* 20, 174, 454.

Od specifičnih oblika pridjevsko-zamjeničke sklonidbe izdvajam sljedeće – DL jd. ž. roda s nastavkom *-e*, npr. *k muke Kristuffeve* 16, *po ztraffne muke* 4, *po tvoje fzvete proffnye* 7, *vu Bosje milofche* 17, *na Olivetanzke y Kalvariumzke gore* 43, *po tvoje nezgovorne Dobrote* 43, *po fzame nezgovorne Dobrote tvoje* 105, *pri koje* 144, *vu ove fzuzne dolicze* 202, *vu Zdrave Marie* 228, *vu domovine Nebezke* 263, *na leve ztrani* 275, *na defzne ztrani* 275, *vu blasene fzmerti tvoje* 312; I jd. m. i sr. roda s nastavkom *-em*: *z fsvetem kerztom* 4, *ze vfzem fzerdczem mojem* 20, *ze vfzem dvorom nebezke* 25, *z tem* 31, 177, 179, *pred okom Bosjem* 464; I jd. ž. roda s nastavkom *-um*: *nad ovum Duffum* 20, *z Tvojum predragum* 47, *prijetum* 47, *ze vfzum krepozijum* 401; G mn. s nastavkom *-eh*: *vfzeh Szveteh* 9, *izebraneh Bosjeh*

9, *vchinyeneh* 11, *mojeh odurneh grehov* 23, *zleh lyudih* 137, *od szvojev laztovitel del* 124; D mn. s nastavkom *-em*: *k szvetem Patronom* 7, *vfzem dobrochinitelom naffem fivem* 19, *szuprot vfzem nepriatelom mojem* 23, *k onem* 183, *Szvetczem tvojem* 2, *szuprot szadaffnyem krivoverczem* 124; L mn. s nastavkom *-eh*: *vu Tvojev szvetez Ranah* 23, *vu vnogeh dobrochineh tvojev* 31, *po dobreh deleh* 42, *vu vfzeh mojeh pozlezh* 211, *po nyegoveh najmeh* 364, *vu vnogeh szvetzkeh pozlezh* 464, I mn. s nastavkom *-emi*: *z vnogemi darmi* 4, 9, *med vfzemi nepriatelmi mojemi* 9, 24, *z kojemi* 19, 20, 45, *ze vfzemi onemi* 36. Množinski nastavci *-ih*, *-im*, *-imi* nikada se ne potvrđuju.

Posvojni pridjevi m. i sr. roda nikada se ne sklanjaju prema imeničnoj sklonidbi, npr. *Jefuffevoga* 11, *Kristuffevoga* 11, 48, 310.

Komparativ pridjeva iznimno je dobro potvrđen. Tvori se pomoću nastavaka *-ši* i *-eši*, npr. *jakffi* 57, *chizteffa* 127, *szveteffa* 196, *dragffa* 466, *legffa* 466, *potrebneffega* 466, *verneffe* 520. Komparativi pridjeva *dober*, *malen*, *mlad* i *velik* glase *bolši*, *menjši*, *mlajši* i *vekši*, npr. *bolffi* 116, *menyffi* 123, *mlajfega* 399, *vekffu* 5, 6, 18, 38. Zanimljivo je da prilozi nastali od komparativa ili superlativa pridjeva *dober* imaju drukčiji oblik: *najbolye* 2, 5, *bolye* 111, 461. Superlativi se tvore dodavanjem riječce *naj* komparativu pridjeva, npr. *najmenyffemu* 7, *najvekffemu* 28, *najlepffa* 189, *najdostojneffa* 215.

Od kosih oblika glavnih brojeva od 2 do 4 potvrđuju se: G *dveh* 56, *obodveh* 109; G *treh* 173, 184, 230; I *dvemi* 179. Glavni brojevi od 5 do 9 rijetko se sklanjaju, npr. *k Deveterem Koruffem* 258, *nad szedmemi zaruchniki* 399. Broj 30 potvrđuje se oblikom *trideset*, npr. *tridefzet* 374. Od stotica i tisućica potvrđuju se: *trizto* 304, *jezero* 62.

Svršeni prezent glagola *biti* potvrđuje se oblicima za – 1. lice jednine: *budem* 420; 2. lice jednine: *budefs* 41, 493, 494, *bufs* 480; 3. lice jednine: *bude* 52, 468, 471, 495, *bu* 189, 450, 465, 469; 3. lice množine: *budu* 475. Valja naglasiti da su kraći, stegnuti oblici rijetki. Oni su u pišćev jezik ušli iz živih kajkavskih govora (Šojat 2009: 73). Od zanijekanih nesvršenih oblika prezenta glagola *biti* nalazim potvrde: *nefzi* 62, *ne* 36, *nefzmo* 364. Glagol *hteti* u 1. licu jednine ima oblik *hoču*, npr. *hochu* 10, 21, 69, 194. Glagol *moči* u 1. licu jednine ima oblik *morem*, npr. *morem* 44, a u 3. licu množine oblik *mogu*, npr. *mogu* 54, 114, 401. Oblik *moreju*, koji već imaju Pergošić i Vramec, a čest u pisaca s kraja 18. stoljeća (Šojat 2009: 73–74) ne potvrđuje se u tekstu. Također valja napomenuti da posve izostaju oni oblici čija se prezentska osnova u 3. licu množine ujednačila prema ostalim licima u množini, npr. *mole*, *lyube*, *hvale* 157, *mole* 196, *preztraffe* 215, *fzede* 436, 437, *glede* 460.

Aorist, imperfekt i pluskvamperfekt čuvaju se, ali nipošto nisu česti, npr. *oztaviffē* 330, *poztaviffē* 330, *jedne Luther odpelyaffe na kriv navuk napelyaffe* 330, *koj fzi...bil rekel* 40.

Perfekt je čest glagolski oblik, npr. *jezēm te...vabil* 42, *jezī dopelyal* 21, *jezī preterpel* 173, *jezmo pomenykali* 402; *fzi ztvoril* 4, *fzi obchuval* 4, *fzi hotel* 418, *fze je narodila* 18, *hotela je* 419, *fzmo zagresfili* 402.

Futur prvi čest je u ekscerpiranim tekstovima, a osobitost je čakavskoga i štokavskoga narječja (Šojat 2009: 81), npr. *hochu chuvati* 10, *hoche pomiluvati* 38, *hocheš dati* 113, *nehche zgubiti* 256, *nechu nigdar oztaviti* 284. Futur drugi potvrđuje se s punim, neskraćenim oblicima, npr. *budeš imal* 36, *bude imal* 58, *bude mogel* 124, *bude hvalil* 422. Kraći se oblici pomoćnoga glagola *biti* pojavljuju samo u prezentu, nikada u futuru.

Kondicional prvi i drugi u 1. licu jednine i množine ima oblik *bi*, npr. *bi li te naffel* 458, *ne bi bil zbanuval* 104, *bi bili vchinili* 434.

Imperativ u drugom licu jednine i prvom, odnosno drugom licu množine tvori se pomoću nastavaka *-i / j-*, *-emo*, *-ete*, npr. *opravi* 2, *pomozi* 2, *reczi* 3, *daj* 3, *varuj* 24, *ravnaj* 24, *reczemo* 102, 231, *hvalemo* 110, *molemo* 110, *chinete* 32, *mizlete* 161, *budete* 170, *hodete* 180, *pomozete* 423, *zkerbete fze* 423, ali: *budite* 105. Imperativ u trećem licu jednine i množine tvori se opisnim ili analitičkim modelom – česticom *naj* i prezentom, npr. *naj bude* 6, 27, 403, *naj pochivaju* 8, 18, 242, 434, *naj odide* 23, *naj opere* 177, *naj reku* 241. Imperativ pomoćnoga glagola *biti* ponekad u 3. licu jednine čuva stari oblik, npr. *blagofzlovlēno budi Trojstvo* 3, *Blagofzlovlēn budi G. Bog* 9, *ne budi ti tesko* 21, *budi mir* 32, *Zdravo budi preszveto Telo* 46.

Supin se čuva u primjerima *dojdefš fzudit* 34, *dojduchi... fzudit* 40, *hoche dojtī fzudit* 123.

4. Zaključak

Mulihova *Hrana nebeska* (1779) pisana je kajkavskom stilizacijom hrvatskoga jezika koja je obogaćena fonološkim i morfološkim osobitostima štokavske i čakavske stilizacije hrvatskoga jezika. Na fonološkoj razini to su: refleks *schwa* > *a* (npr. *dan*, *danas*, *današni*, *došastje*, *lahko*, *lagle*), refleks *dj > *đ* (*rodyakov*, *narodyene*, *izhadya*, *odhadyam*, *jedinorodyeni*, *fedyam*, *tugye*), provođenje druge regresivne palatalizacije velara (*reczi*, *pomozi*, *lezi*). Na morfološkoj razini to su: vokativ jednine m. roda s nastavkom *-e* (*Gozpone Bofe*, *Gozpodine Bofe*, *jedini Bofe*) i uporaba futura prvog (*hochu chuvati*, *hoche pomiluvati*, *hocheš dati*, *nehche zgubiti*, *nechu nigdar oztaviti*).

Izvori

- Mulih, Juraj. 1748. *Nebeszka hrana vu szvetej jesztvinah: kruhu i vinu, tojeto: pobosneh molitvah, litaniah i popevkah: mleku, i medu, tojeto: katolichanszkom navuku hasznovitom razgovoru, tojeto: na szvetoszt sivlenya, i tak na zadoblenye zvelichenya lyublenom nagovarjanyu posztavlena...* Zagreb: Po Ivanu Weitz.
- Mulih, Juraj. 1779. *Hrana nebezka vu pobosneh molitvah, litaniah, popevkah y lyublenom nagovarjanyu na szvetost sivlenya poztavlena: vszem kersschanzken putnikom vu nebezku domovinu putujuchem szerdcheno preporuchena.* Zagreb: Po Ivanu Thomassu plem. od Trattnerov.

Literatura

- Fuček, Ivan. 1994. *Juraj Mulih: život i djelo.* Zagreb – Rim: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove – Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Papinsko sveučilište Gregorijana.
- Kolarić, Juraj. 1996. Hrvatski kajkavski molitvenici i njihov utjecaj na duhovnost. *Kajkaviana Croatica: hrvatska kajkavska riječ.* Ur. A. Jembrih. Zagreb – Donja Stubica: Družba „Braća Hrvatskoga Zmaja“ – Muzej za umjetnost i obrt – Kajkaviana, 121-140.
- Lukežić, Iva. 2012. *Zajednička povijest hrvatskih narječja.* 1. Fonologija. Zagreb – Rijeka – Čavle: Hrvatska sveučilišna naklada – Filozofski fakultet u Rijeci – Katedra Čakavskoga sabora Grobinščine.
- Šojat, Antun. 2009. *Kratki navuk jezičnice horvatske. Jezik stare kajkavske književnosti.* Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Šojat, Olga. 1983. Juraj Mulih (1694 – 1754) kao kajkavski pisac i kao kulturno-prosvjetni radnik. *Kaj*, V-VI, 1-175.
- Štebih Golub, Barbara. 2013. Kajkavski hrvatski književni jezik u 17. i 18. stoljeću. *Povijest hrvatskoga jezika. 3. knjiga: 17. i 18. stoljeće.* Ur. A. Bičanić. Zagreb: Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti Croatica, 221-261.
- Šundalić, Zlata. 2000. Mulih, Juraj. *Leksikon hrvatskih pisaca.* Ur. D. Fališevac, K. Nemeč, D. Novaković. Zagreb: Školska knjiga.